

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרשת וארא תשע"ו לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתק"א

מלאה מים, ומצרי הלך למלאות הקיתון מתוכה מוציאה מליאה דם, וישראל שותה מים מתוך הגיגית, והמצרי אומר לו תן לי בידך מעט מים, ונותן לו ונעשו דם, ואומר לו נשתה אני ואתה מן קערה אחת, וישראל שותה מים והמצרי דם, וכשהיה לוקח מישראל בדמים היה שותה מים, מכאן העשירו ישראל ע"כ. אם כן במכת דם היה מופת בתוך מופת, שמתחלה נהפך היאור לדם, ושוב כאשר לקחו ישראל בידו, נהפכה הדם למים, ועל כן קרא למכת הדם בשם 'מופתים', כי שני מופתים היו משולבות בתוכה.

אמנם יש לומר עוד, דהנה אחר שנהפך המטה לנחש, ויבלע מטה אהרן את מטותם. ומבואר בזוה"ק (בפרשתנו כח.) כי להפך מטה לנחש, זהו תחלת חכמתם של החרטומים לעשות זאת, והוא דבר קטן אצליהם לעשותה, אבל כאשר ראו שבלע מטה אהרן את מטותם, אז תמהו, כי אי אפשר לעשות על ידי כישוף שדבר שאין בו רוח חיים יבלע דבר אחר, ומזה נתחזק המופת של משה ואהרן, כי אצבע אלקים הוא.

אך אנו רואים שאף על פי כן לא הודו במופת זה כמו שהודו אחר כך בכנים. וכתוב בפרדס יוסף (אות לה) בשם הגאון רבי יצחק מהאמבורג זצ"ל, הטעם, כי לא האמינו שהמטה הזה היה של עץ מתולדתו, אלא אמרו שלקח משה תנין ועשאו על ידי כישוף למטה, וכיון שלאמיתו הוא נחש שפיר בלע כל מטותם, ואין זה מופת. אמנם חז"ל (סנהדרין סו:) סיפרו, זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים, זבן חמרא, כי מטא לאשקוייה מיא פשר [נמס המכשפות, כל מילי מכשפות נבדקין על מים חיים ונמוחזין],

קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין וגו', ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן, וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים, ויבלע מטה אהרן את מטותם, ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם (ט-י). ויש להבין כיון שגם החרטומים יכולים לעשות כן, מהו המופת בזה. וגם למה ניתוסף עוד נס, ויבלע מטה אהרן את מטותם, שלא נאמר תחלה בדברי ה'. - ושוב אמר לו ה', לך אל פרעה בבוקר וגו', והמטה 'אשר נהפך לנחש' תקח בידך (ט-י). ויש להבין למה הדגיש במכת דם שיקח המטה שנהפך לנחש דייקא.

ונראה דהנה אנו אומרים (בהגדה של פסח) או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות ובאותות ובמופתים וגו', ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך (דברים ד-לג), ודרשו (בספרי) באותות זה המטה וכו', ובמופתים זה הדם וכו' ע"כ. ויש להבין הלא הדם היה רק מופת אחד, ולמה קרא אותו 'מופתים' בלשון רבים. ויש לומר כי משה אמר לה', והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי יאמרו לא נראה אליך ה' וגו', והשיב לו ה', והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה ולא ישמעון לקולך, ולקחת ממימי היאור ושפכת היבשה, והיו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם ביבשת (ד-ט). וכתוב להלן ויעש האותות לעיני העם (ד-ל). ואם כן המופת של דם הראה אהרן פעמיים, חדא לעיני העם, להיות למופת כי נראה ה' אל משה. ושוב הראה מופת זו לפרעה בהכותו את היאור. על כן שפיר קרא למופת הדם בלשון רבים 'מופתים', כי הראה ה' מופת זו שתי פעמים.

גם יש לומר, דאיתא במדרש (שמו"ר ט-ט) ממכת דם העשירו ישראל, כיצד, המצרי וישראל בבית אחד, והגיגית

בכישוף, אשר מאותו מים גופיה ישתה אחד מים ואחד דם. עוד מבואר באבן עזרא (ו-כב) כי יש הפרש גדול בין מעשה אהרן, כי אהרן הפך כל היאור שהיה לפניו, וכל מים שהיה בכל גבול מצרים שלא היה רואה אותם, ועוד כי הפך מים שאינם עומדים, רק רצים תמיד ומים אחרים באים. ועוד כי עמדה המכה שבעת ימים. והחרטומים לא הראו שהפכו רק מים מועטים עומדים בכלי. וזה היה רגע אחד עד ששב פרעה אל ביתו ע"כ.

וזהו הרמז בהנגינה, מונח מונח רביעי, שאמר משה לפרעה, אני יודע שדבר זה יכולין לעשות גם בלטיהם, אבל בהאות הזה שאני נותן לפניכם מונח ארבעה דברים שהחרטומים לא יוכלו לעשות. חדא, שנעשה המים דם ממש ולא רק דמיון של צבע דם. שנית, שמאותו ספל ישנו יחד, המצרי שישתה דם וישראל מים. שלישית, כי לא רק המים העומדים לפניו ישתנו לדם, אלא כל מים שבגבול מצרים, וגם העתידין לבוא. רביעית, שיעמוד כן שבעה ימים. ומארבעה דברים הללו יתאמת לך שזהו מופת מן השמים.

וראיתי מובא בשם הירושלמי, שדבר שנעשה בכישוף לא עומד יותר משלשה ימים ע"כ. ולכן רימו לו מונח רביעי, שמופת זה של הדם יעמוד גם ביום הרביעי, שאי אפשר לעשות זה בכישוף.

וגם יש לומר, כי הן אמת שעתה עדיין אתם יכולין לומר, שכל זה נעשה בכישוף כמו שאתם עושים. אבל במכת כנים כאשר גם הם יודו כי אצבע אלקים הוא, אז נתגלה לעיני כל, שגם הראשונות היו מידי ה', ולא מעצמם עשו כן. והנה שלש המופתים הראשונים עשו גם החרטומים, המטה נהפך לנחש, המים נשתנו לדם, וגם העלו הצפרדעים על מצרים, ועדיין לא נתגלה בשלש הראשונות כי הם מופתי ה', אבל מונח רביעי, מופת זה יהא מונח בספק רק עד שיבוא המופת הרביעית של כנים, ואז נתגלה למפרע כי כולם אצבע אלקים הוא.

*

ואמר הכתוב, ויאמר ה' אל משה, אמור אל אהרן קח מטף ונטה ירך על מימי מצרים על נהרותם על יאוריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם, והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים (ו-ט). ויש לדקדק דלכאורה

וקם גמלא דוסקניתא [נעשה החמור דף של גשר, שעשו תחלה את הדף חמור, גמלא גשר, סקוניתא מין עץ הוא]. אמרו ליה אי לאו זעירי את לא הוה מהדרינן לך, מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא [כלומר יש לוקח בעיר הזאת שמוחזקת בכשפים שום סחורה, ואינו בודקה על המים] ע"כ. ואם כן כשלקח אהרן את המטה והכה על היאור במכת דם, ולא נמס המטה לחזור להיות לנחש, הבחינו כי באמת מטה הוא, ונתחזק גם מופת הראשון שבלע המטה את מטותם, דהרי נבדק על ידי המים. וזהו שאמר הכתוב אחר מכת דם, ויפן פרעה ויבא אל ביתו, ולא שת לבו גם לזאת (ו-ג), וברש"י למופת המטה אשר נהפך לנחש, ולא לזה של דם ע"כ. והיינו שהגם שכעת נתאמת גם המופת הראשון, לא שת לבו, לא למופת הדם, וגם לזאת למופת הנחש ודפח"ח.

ולכן אחר שעשו המופת בהמטה, ולא נתפעלו ממנו חרטומי מצרים, הגם שבלע מטה אהרן את מטותם, אמרו שאין זה מטה אלא נחש. לכן צוה ה' למשה, והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, שבהכאת היאור לדם יקח אותו המטה שנהפך לנחש, וממילא יתאמת להם אז למפרע שהמופת של המטה הוא מופת חותך, שיד ה' היתה זאת. ואם כן בהמופת של הדם נתאמתו שני מופתים יחד, הן מופת הדם והן מופת המטה, ועל כן שפיר אמר ובמופתים זה הדם, כי בזה נשתלבו שני מופתים יחד.

*

ואמר הכתוב, כה אמר ה' בואת תדע כי אני ה' הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם (ו-יז). והנגינה הוא מונח מונח רביעי. ונראה כי הנה החרטומים עשו גם הם כמותו בלטיהם, ואם כן לכאורה אין בזה שום מופת. אבל באמת היו כמה חילוקים ביניהם, והמבחין יכיר גם בזה שהוא אצבע אלקים. וכמו שכתוב באור החיים הק' (ו-כא) כי מעשה שדים וכשפים יהיו דמיון ולא ממש, והדמיון יהיה לעין הרואים, לא שיהיה ממש דם שיהרוג כל שותיו ואפילו דגים, לזה אמר והדגה וגו' מתה ויבאש היאור, וזה יהיה לכם לאות עולם כי מעשה אלקים המה, פעולה צודקת ולא דמיון ע"כ.

גם מה שאמרו במדרש (הני"ל) כי באותה קערה שהיו שותין יחד, ישראל שותה מים והמצרי דם ע"כ. זה לא יתכן

מצרים לבקש רפואה למי היאור דייקא, כי נתינת דמים לישראל לא הועיל בזה.

*

וסיים הכתוב, 'ויפן פרעה ויבא אל ביתו', ולא שת לבו גם לזאת (ז-כב). ולכאורה רישא של הכתוב מיותר. ונראה דהנה כבר ביארנו כי הרבה חילוקים היה בין המים שנתהפכו לדם על ידי אהרן, ובין מה שנעשה על ידי החרטומים. והמה היו חכמים גדולים להכיר את זאת, שאי אפשר להם לעשות מה שעשה אהרן, ואם כן למה לא שת לבו להתבונן בזה. ולא עוד אלא ויחזק לב פרעה, וברש"י לומר להם על ידי מכשפות אתם עושים כן, תבן אתה מכניס לעפריים, עיר שכולה תבן, אף אתם מביאים מכשפות למצרים שכולה כשפים (מנחות פה). ע"כ. הלא שפיר הכירו בחכמתם שאין זה מעשה כישוף.

ונראה על פי מה שכתוב ברמב"ם (ה' תשובה ו-ג) ואפשר שיחטא אדם גדול או חטאים רבים, עד שיתן הדין לפני דיין האמת, שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו, שמונעין ממנו התשובה, ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו, כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה. הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו, השמן לב העם הזה וגו', וכן הוא אומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלקים ובזוים דבריו ומתעתעים בנביאיו, עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא, כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא. לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה, לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו, שנאמר (שמות א-י) הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חזק הקב"ה את לבו. ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה, וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח, שנאמר (שם ט-ל) ואתה ועבדיך ידעתי וגו', ואולם בעבור זאת העמדתך, כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב, אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו ע"כ.

והנה מה שכתב ראייה לדבריו, שזהו מה שאמר הקב"ה, השמן לב העם הזה, ואזניו הכבד ועיניו השע, פן יראה בעיניו, ובאזניו ישמע, ולבבו יבין, ושב ורפא לו (ישעיה ו-י). ופירש רש"י פן יראה בעיניו, נתנו לבם שלא ישמעו דברי נביאים, שהם יראים שמא יוטבו בעיניהם דבריו, ויבינו בלבם וישובו אלי, והיא רפואתם ע"כ. ויש לומר

'ויהיו דם' נראה כמיותר, ודי באמרו והיה דם בכל ארץ מצרים. ונראה דהכתוב אומר, פסילי אלהיהם תשרפון באש, לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, פן תוקש בו, כי תועבת ה' אלקיך הוא (דברים ז-כה). ופירש בספורנו, שלפעמים יקרה שתצליח באותו כסף וזהב שלקחת מהעבודה זרה, ותבוא לידי עשירות, ואז תתחיל לחשוב כי הצלחתך היה בכח אותה העבודה זרה שהיו עליה, ונמצא שעל ידי לקיחת אותה כסף וזהב תיכשל בעבודה זרה ע"כ. והנה איתא במדרש (שמו"ר ט-ט) למה לקו המים תחלה, מפני שפרעה והמצריים עובדים ליאור, אמר הקב"ה אכה אלוה תחלה ואחר כך עמו, משל להדיוט אומר מחי אלהיית ויבעתן כומריא. וכן הוא אומר (ישעיה כד-כא) יפקוד ה' על צבא המרום במרום, ואחר כך ועל מלכי האדמה על האדמה ע"כ. (ועיין רש"י שמות ד-ט). והנה גם בבני ישראל היו כאלו שהיו שטופים בעבודה זרה (רש"י שמות יב-י). וכיון שעל ידי מכת הדם נתעשרו ישראל, אם כן כאשר מי היאור יתהפכו לדם רק להמצרי, והישראל ישאב ממנו מים וימכרם להמצרי, ויתעשר מזה, הרי יש חשש הכתוב, שבלקחת כסף וזהב מהעבודה זרה ויצליח בה, פן תוקש אחריה.

על כן אמינא, כי הגם שנס היה בכל מימות מצרים שנתהפכו לדם כי לישראל לא היה כן, אבל במי היאור של הנילוס שנתהפכה לדם, היה כן לכולם, ולא נתהפכו לישראל, ונשארו לדם כל הימים שהיתה המכה שולטת, כדי שלא יתעשרו ממנה ישראל, ויוכלו לבוא לידי מכשול. ולכן אמר ה', קח מטך ונטה ירך על מימי מצרים על נהרותם וגו' 'ויהיו דם, בהווייתן יהי (פסחים כג), להורות כי חלק מהמים שיתהפך לדם, ישארו ויהיו דם, ולא יתהפכו למים כאשר ישראל ישאב אותה, והיינו מי הנילוס, אלוה של מצרים, ושוב אמר 'והיה דם בכל ארץ מצרים, כי שאר המימות שבמצרים שיתהפכו לדם לא 'יהיו דם, להשאר בהווייתן, כי בבוא ישראל לשאוב ממנו יתהפך למים. ולא עוד אלא שיתעשרו ממנו ישראל, אין והיה אלא לשון שמחה.

ובזה יתבאר מה שאמר הכתוב, ונלאו מצרים לשתות מים 'מן היאור' (ז-יח). ולכאורה גם משאר המים שבמצרים ילאו לשתות, ולמה דייק 'מן היאור', וברש"י פירש ונלאו מצרים לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות ע"כ. ונראה דבאמת היה להם רפואה להמים, שיתנו דמים לישראל ויוכלו לשתות מים. אבל זה היה מועיל רק לשאר המימות שבמצרים, אבל על המים שביאור לא הועיל, כי גם לישראל היה דם. ועל כן שפיר אמר ונלאו

ויש להוסיף עוד, כי אמרו ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות, ובכח הליצנות יכולים לבטל כל סוג התעוררות מהאדם מתעורר. ובזמן הנביאים כשהיו לוצצים על דברי הנביאים, אמרו חז"ל (איכ"ר פתיחתא יב) ליצני הדור היו ממללים בפיהם ומרמזים בעיניהן ומורין באצבעותיהן וכו', וזוה קיררו שלא יושפעו מדברי הנביאים. וכתוב בספר דברי ישראל (פ' יתרו) שהרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע כשחזר מלשהות בבית רבו הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע, התפלל שישמרהו השי"ת בהדרך שהוא הולך, שלא ישב אצלו אדם שיקרר אותו מאמונת רבו ע"כ. ובספר תפלה למשה (פ' ויצא) כתב, דלכן לא נחם אלקים אותם דרך ארץ פלשתים (שמות יג-יז), שאמרו חז"ל על ובמושב לצים לא ישב (תהלים א-א), זה פלשתים, שפלשתים לצנים היו. ואמר אילו היה יודע פרעה שעם לצנות יכולין להכחיש כל העולם, לא היו ישראל יוצאים מתחת ידו לעולם ע"ש.

וזה היה ענין החרטומים שעשו גם הם כן בלטיהם, הם ידעו שפיר אשר מה שהם עושים הוא רק אחיות עינים, ואינו דומה כלל למעשיהם של משה ואהרן, אשר אי אפשר להם לעשות כן. אבל לעשות ליצנות ממה ואהרן גם זה כדאי וטוב להם. – וכאשר ישמעו מצרים מה שעשו משה ואהרן לא יתפעלו ממעשיהם, כי יוכלו להתלוצץ גם אנו יכולים לעשות כמעשהו. ולכן ויפן פרעה ויבא אל ביתו, כי לא חשש לברר הדברים, שזה לא נוגע לו, העיקר שיוכל לומר תבן אתם מכניסים לעפרים.

ובימי השובבי"ם האלו יש להתבונן, כמה מתריעין חכמי ישראל על כלים הטוכנלוגים שהם שורש פורה ראש ולענה. וכאשר רואה שאינו מתעורר, וממשיך ללכת בדרכו, ישים אל לבו, אולי הוא מאותן שמונעין ממנו דרכי התשובה, ולכן השמן לב העם הזה, ואזניו הכבד מלשמוע מוסר, ועיניו השע מלראות המכשולות הנראים לעיני כל, גם לעיני עצמו, כי ה' חש פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין, ואז ושב ורפא לו, ולכן מונעין זאת ממנו, כי זהו עונשו שימות ברשעו, ה' ישמרנו. ויש להרבות בימים אלו באמירת תהלים, תפלה ותחנונים, ואחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו, לבקש רחמים מקירות לבבו, ואז הבא לטהר מסייעין אותו.

בביאורו, כי בדרך כלל יש שלש סיבות המביאים את האדם שישים לבו על דרכיו ולשוב אל ה'. חדא, שבא לו התעוררות מעצמו, מנשמתו חלק אלקי ממעל, לומר אלכה ואשובה אל בעלי הראשון, כי טוב לי אז מעתה. שנית, גם אם לא התעורר מעצמו, מכל מקום כאשר שומע פעם דברי תוכחה ומוסר, מתעורר מהדברים היוצאים מן הלב ונכנסים ללבו. שלישית, על ידי שרואה עבודת הצדיקים ותפלתם והתנהגותם, ורואה כמה נאים דרכיהם ומתוקנים מעשיהם, מתעורר גם הוא ללכת בדרכיהם.

וכאשר ה' ירצה למנוע מהאדם דרכי התשובה, לא יתעורר מעצמו לשוב, וגם כאשר יבוא לו הרהורי תשובה, הוא נעשה מוטרד בעסקיו, שלא להמשיך לחשוב בו יותר, ושוב מונעין ממנו מלשמוע מוסר ותוכחה, הוא נעשה כבד און לשמוע דרשת מוסר, וגם כאשר שומע, יבטל את הדברים ולא יעשו עליו רושם. וגם מונעין אותו מללכת להסתובב בין חכמי ישראל, כדי שלא יתעורר מדרכיהם. וזהו שאמר הכתוב, השמן לב העם הזה, שאינם מתעוררים מעצמם לשוב ללכת בדרך טובים. וגם אזניו הכבד, מלשמוע תוכחת מוסר, ועובר עליו כל השנה בלי לשמוע אף פעם דברי מוסר. ועיניו השע, מלראות הנהגת חכמי ישראל. ואמר הכתוב הסיבה לזה הוא, כי זהו עונשו למנוע ממנו לשוב. וה' מסבבו לכל זה, כי חושש פן יראה בעיניו, שיתבונן מראיית עבודת הצדיקים לשוב לה', ובאזניו ישמע, שישמע תוכחת חיים דרך מוסר, ואז לבבו יבין ושב ורפא לו, על כן מונעין מן השמים שלא ישמע ולא יראה, שלא יוכל להתרפא בתשובתו.

וכמו כן פרעה, אם היה עומד עוד להלאה על היאור, ולהתבונן ההפרש בין מעשה אהרן למעשה החרטומים, היה מכיר שפיר כי אצבע אלקים הוא, ולא היה מבטל המופת שנעשה. אך מן השמים מנעו זאת ממנו, שלא ישית לבו להתבונן, כדי שיאבד ברשעו. וזהו שאמר ויפן פרעה ויבא אל ביתו, כי אילו היה נשאר עוד לעמוד ולהתבונן ולשות לבו לחקור ולברר מה שנעשה לפניו, יתכן שהיה מתעורר מהמופת הנפלא, אבל מן השמים הסיבו לו, ויפן פרעה ויבא אל ביתו, ולא התמהמה להתבונן, ולכן לא שת לבו גם לזאת.

הגליון הזה נתנדב על ידי

מוה"ר ר' משה יוסף הלוי האפפמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	מוה"ר ר' מתת' דייטש הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו למול טוב	מוה"ר ר' פנחס אלי' ראזנער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב
--	--	--